

YOSHLIK DAVRINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**Toshpo‘latova Munisa****Nurmamatova Mashhura***TerDPI Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti talabalari*

Annotasiya. *ushbu maqolaning mazmunida yoshlik davri va ularning psixologik xususiyatlari, ijtimoiy xulq-atvordagi umumiy o‘zgarishlar haqida fikr va mulohazalar keltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *shaxs,xarakter,yoshlik,bilish jarayonlari*

Yoshlik davri asosan 23-28-yoshlarda bo‘lib,bu davrning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri hayotning barcha qirralarida komil shaxs sifatida faol ishtirok etish va ishlab chiqarishda mehnat faoliyatini amalga oshirishdan iborat.Psixologlarning fikricha, o‘quv muassasalaridagi nazariy bilimlar bilan amaliy ko‘nikmalar o‘rtasida uzilish borligi tufayli hozirgi yoshlar mustaqil hayotning birinchi kunlaridan boshlab bir qancha muammolarga duch keladilar va o‘zlarining faoliyatlarini amalga oshirishda qiynaladilar.

Qiyinchiliklarni o‘z mohiyatiga ko‘ra,uch guruhga bo‘lishimiz mumkin.

- a) Ijtimoiy qiyinchiliklar
- b) bilim olishga oid qiyinchiliklar
- c)mutaxassislik bilan bog‘liq o‘ziga xos qiyinchiliklar.

Ijtimoiy qiyinchiliklar -noma‘lum muhit shart-sharoitlari,shaxslar bilan bo‘lgan munosabatlar, mehnat jamoasining saviyasi, ishlab chiqarish jamoasining qadriyatlarini, ma‘naviyati va an‘analari.

Bilim olishga oid qiyinchiliklar -maxsus o‘quv yurtlaridan olgan bilimlardagi uzilishlar, ijodiy izlanish faoliyatining zaifligi.

Mutaxassislik bilan bog‘liq bo‘lgan o‘ziga xos qiyinchiliklar - texnologiya,qurilmalar,asboblardan yetarli darajada tanishmaganlik,kasbning negizini to‘la anglab yetmaslik.

Psixofiziolog Lazarevning fikricha,eshitish,ko‘rish,periferik va kinestetik sezgirlikning o‘zgarishi 20yoshdan boshlanadi.Bu ma‘lumotni chet el olimlari Fulds,Raven,Pako kabilar yanada rivojlantirib,aqliy va mantiqiy qobiliyatning mezoni 20yosh deb hisoblaydilar.Ko‘zlarning farqlashdagi sezgirlik inson yoshiga qarab o‘zgarishini ta‘kidlagan.S.V.Kravkov sezgirlikning ortishi 25yoshgacha davom etishini,barqarorlashuvi esa 25 yoshdan keyin ham davom qilishni ta‘kidlaydi.Ananev laboratoriyasida olingan natijalar inson funksional darajasining oshishi 23-27yoshdagi yigit va qizlarda 44 foiz, funksional holatining barqarorlashuvi 19,8foiz, funksional darajasining pasayishi 36,2 foizga tengdir.Bu ma‘lumotlar aynan rivojlanish bosqichi turli mikro davrlarida o‘zaro munosabatda har xil kechishini

ko'rsatib turibdi. Kulyutkin o'z tadqiqotida 0-130shkalagacha oraliqni tekshirib, 22-25yoshlarda diqqat va xotira 100,5, tafakkur 102,5 ballga tengligini, 26-29 yoshlarda esa diqqat 102,8, xotira 97,0, tafakkur 95,0ball ekanligini isbotlab berdi. Yoshlarning ijtimoiy hayotda qatnashuvini o'rgangan V. Shevchuk ijtimoiy faoliyatga kirishishning eng yuqori pog'onasi 25yosh ekanini aniqlab, bu hol odamlarning 45,4foizda bo'lishini ma'lum qiladi. Uning ma'lumotiga ko'ra, qolgan yosh davrlarida odamlarning jamoatchilik faoliyati nisbatan juda kichik birlikni tashkil qiladi, hatto, u 45yoshda 3foizga teng bo'ladi. Insonlarda ko'rish maydoni chegarasi xususiyatini o'rgangan L.N. Kuleshova va M.D. Aleksandrova 18-35 yoshlardagi haydovchilarda uning uch xil: normadan ortiq 11foiz, normada 47foiz, qolganlarda etalon bo'yicha normadan kam bo'lishini ta'kidlaydilar. Inson uchun psixologik mexanizm rolini bajaruvchi yana bir omil do'stlar davrasidir. Do'stlar odatda shaxsiy mayli, qiziqishi, intilishi, yoshi va xulqi bir-biriga mos tengdoshlardan iboratdir. Ko'ngilchanlik, do'stlar ra'yiga qarshi bormaslik tufayli yoshlar xarakterida o'zgarishlar yuzaga keladi. Ilmiy dunyoqarash, ichki kechinmalar, mustaqillik tuyg'ulari paymol bo'ladi, ya'ni "Do'sting uchun zahar yut" qabilida ish tutiladi. Natijada mas'uliyatsizlik, yuzakilik, ikkiyuzlamachilik, bevafoqlik, oriyatsizlik singari illatlar tarkib topa boshlaydi.

O'zining psixik xususiyatlarini, qobiliyatlarini anglash va o'z-o'zini tahlil qilish yoshlar va o'spirinlarda yanada katta ahamiyat kasb etadi. Yoshlar va o'smirlar hayotda o'z o'rnini topishga kirishishadi, ularning xususiyatlari, iste'dodlari rivojlanadi. Yoshlar o'zlarini anglashdek murakkab vaziyatlarni yolg'iz emas, balki ota-ona, tengdoshlar, o'qituvchilar bilan muloqotda, ularning qo'llab-quvvatlashlari ostida hal qiladi. Emotsional, axloqiy qadriyatlar, yo'l topish sohasida yoshlar o'z huquqlari, burchlari va mustaqilligini himoya qiladilar. Ba'zan ular faqat qo'rslik qilib turishadi. Lekin ancha jiddiy masalalar – siyosiy qarashlar, dunyoqarash va kasb tanlashda ota-ona mavqei ahamiyatliroq bo'ladi va, odatda, tengdosh-do'stlari ta'siridan ustunlik qiladi. Jamoa hayotining ahamiyati o'sib borishi bilan bir qatorda, erta yoshlikda individual do'stlikka talab keskin kuchayadi. Yoshlikdagi do'stlik intimlik, emosional iliqlik, samimiyatni birinchi o'ringa olib chiqadi. O'z-o'zini anglashning rivojlanishi va unga xos bo'lgan ziddiyatlar yengib bo'lmaydigan «ko'ngil izhori» talabini uyg'otadi. Xuddi mana shundan do'stni xuddi o'zidek tushunish paydo bo'ladi. Bunday ehtiyoj aynan erta yoshlikda paydo bo'ladi. O'g'il bola va qiz bola o'rtasida o'spirinlikda cheklangan o'zaro munosabatlar erta yoshlikda sezilarli darajada faollashadi. Dastlabki jiddiy qiziqish, sevgi va chuqur hissiyotlarga katta ehtiyoj paydo bo'ladi. Erta yoshlik – dunyoqarashning shakllanishida hal qiluvchi yosh hisoblanadi. Albatta, dunyoqarash asoslari ancha ilgari - bolalikda quriladi. Shaxs sifatlarining ancha yuqori darajada shakllanishiga asoslanib, hayotga nisbatan munosabatni aniqlash mumkin. Umumiy dunyoqarash tushunchalari rejalarda aniqlashadi. Biroq yoshlar ularga yig'ilgan bilim-tajribani yetkazib beruvchi kattalar yordami va rahbarligiga doimo muhtoj bo'ladilar. Yoshlarning qobiliyatlari qanchalik

inobatga olinsa va uning faollikka intilishiga suyanilsa, tarbiya ham shunchalik samarali bo'ladi.

Yoshlik davrida yigit-qizlar kamolotiga 3 ta muhim psixologik mexanizm:

mehnat jamoasi;

Oila muhiti;

Norasmiy ulfatlar;

ta'sir ko'rsatadi. Masalan, mehnat jamoasidagi psixologik iqlim, ma'naviyat olami, ijtimoiy ong, ijtimoiy qadriyatlar, muayyan an'analar va odatlar o'spirinning xarakterida ijobiy yoki salbiy vaziyatlarni vujudga keltirishi mumkin. Mazkur ta'sir natijasida asta-sekin umuminsoniy fazilatlar tarkib topishi yoki shaxsning nuqtai-nazari yo'qolishi mumkin. Mehnat jamoasiga endi qadam qo'ygan yoshlar o'z o'rnini va qadr-qimmatini qaror toptirish uchun bir qator yon berishga, o'z xohishlaridan sal bo'lsada chetlashishga majbur bo'ladi. Bu yo'l jamoasidagi psixologik iqlimga moslashish maqsadida ichki ruhiy ziddiyatlarga, murakkab kechinmalarga, qarshi qo'yilgan qadam hisoblanadi. Shuning uchun yakka shaxs xarakterini shakllantiruvchi yoki uning mustaqil ichki rishtalarini yemiruvchi omil mehnat jamoasidagi ijtimoiy fikrdir. Jamoaga bo'ysunish har bir a'zoning burchidir. Ayrim hollarda ko'pchilikning tazyiqiga uchragan yoshlarda adolatlilik singari hislar, shaxsiy nuqtai-nazar bo'shashib qoladi, natijada unda ikkilanish tuyg'usi paydo bo'ladi. Yoshlik davrini surayotgan yigit va qizlar ota-onasiga, buva-buvisiga, opa-singillariga, aka-ukalariga, farzandlariga oqilona munosabatda, oila a'zolarining har biri bilan to'g'ri muloqotda bo'lishi shart. Oiladagi shaxslararo munosabatlar ko'lamini kengligi sababli bir nechta bosqichli muloqotga asoslanishi shart. Lekin oila tinchligi, totuvligi va ahilligiga xalal bermaslik niyatida yoshlar vijdon amriga qarshi xatti-harakat qilishga ham majbur bo'ladilar. O'zlarining fikrlari, shaxsiy qarashlariga qarshi yo'l tutadilar. Dilkashlik uchun har bir oila a'zosi bilan umumiy «til» topishga intiladilar. Shunga ko'ra oila muhiti ham yigit-qizlarning ruhiyati hamda ma'naviyatini o'zgartiradigan omil vazifasini o'taydi. Inson uchun psixologik mexanizm rolini bajaruvchi yana bir omil ulfatlar davrasidir. Ulfatlar odatda shaxsiy mayli, qiziqishi, intilishi, orzu-istagi, maqsadi, qarashlari, yoshi va xulqi bir-biriga mos tengdoshlardan iboratdir. Ko'ngilchanlik, do'stlar ra'yiga qarshi bormaslik tufayli yigit va qizlar xarakterida hislar, barqaror e'tiqod, ilmiy dunyoqarash, ichki kechinmalar, mustaqillik va tashabbuskorlik tuyg'ulari namoyon bo'ladi, ya'ni «Do'sting uchun zahar yut» qabilida ish tutiladi. Natijada ma'suliyatsizlik, loqaydlik, ikkiyuzlamachilik, bevafoqlik va beparvolik singari illatlar tarkib topa boshlaydi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, do'stlar davrasida yangi fazilatlarni ishbilarmonlikni, amaliy ko'nikmalarni egallash imkoniyati ham yuzaga keladi. Shu boisdan ulfatchilikka faqat maishat nuqtai-nazaridan yondashmay, uning mazkur imkoniyatlaridan foydalanish ayni muddaodir. Yoshlik davri insonning kuch-quvvatga orzu havasga, ijodiy rejalariga, izlash va izlanishlariga, imkoniyatlarga boy davridir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

- 1.Z. T. Nishonova, N. Ğ. Kamilova " Taraqqiyot psixologiyasiva difrensial psixologiya" Toshkent. 2020
2. Z. T. Nishonova, N. K. Karimova, " Rivojlanish psixologiyasi, pedagogik psixologiyasi " Toshkent 2018.
3. Sh. A. Dòstmammedova , X. A . Tillashayxova. " Umumiy psixologiya (Yosh davri ba pedagogik psixologiya)" Toshkent 2020
- 4.Ashurova, S., & Numonova, A. (2023). THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN FORMING TEACHERS'PEDAGOGICAL ABILITY. Academia Repository, 2(11), 46-53.
- 5.qizi Ashurova, S. F. (2023). OILADA YOSHLARNING SOG ‘LOM TURMUSH TARZIGA MUNOSABAT SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI MUAMMO SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 32-35.
- 6.Ашурова, Ш. (2023). Оилада эр-хотин муносабатларини мувофиқлаштиришнинг ўзбек психологлари томонидан таҳлил қилиниши. Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 67-71.
7. Фахридиновна, А.Ш., & Шахноза, А. Оилада эр–хотин муносабатларини мувофиқлаштиришнинг ўзбек психологлари томонидан таҳлил қилиниши.
8. Ashurova. Sh. F. (2022) Bolalarda sog`lom turmush tarzini shakllantirishda oilaviy munosabatlarning o`rni “Mirzo Ulug`bek nomidagi O`zbekiston Milliy universiteti ilmiy jurnali” 1(6),71-73-b
9. Ashurova Sh. F. (2023) Sog`lom psixologik turmush tarzi to`g`risidagi tasvurlarning shakllanishi “Журнал Педагогики и психологии в современном образовании,3(1). <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8314/5746>
10. Ashurova Sh.F. .(2022) A healthy lifestyle in uzbek families from the point of view of islam religion Emergent: Journal of educational discoveries and lifelong learning (ejedl)
11. <https://ejedl.academiascience.org/index.php/ejedl/article/view/369> (52-56 p)
12. Ashurova, S. F., & qizi Karimova, M. N. (2023). Oilada o ‘smirlarning sog‘lom turmush tarzi va oilaviy hayot haqidagi tasavvurlari shakllanishining pedagogik-psixologik omillari. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 363-368.
- 13.Safayev N.S., Mirashirova N. A., Odilova N.G. “Umumiy psixologiya nazariyasi va amaliyoti”:-T: Nizomiy nomidagi TDPU, 2013.
- 14.Nazirova L. V., Rahimova I. G., Kamalova Z.X., Xolmuratova D.A., “Obshaya psixologiya”- Uchebnoye posobiye T. TGPU. 2020 y
- 15.G`oziyev E. G’. Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi) T: O`qituvchi. 1994-y.
- 16.Шахматов Н.Ф. Психическое старение: счастливое и болезненное.– М. 1996. С.31-36.